

**Een zakalmanak van Bernard van Merode,
luitenant-gouverneur van Friesland,**

door Dr. P. V. ASTRO.

Eenige maanden geleden kwam in mijn bezit een oude Deventer „Schrijff Cronyk Almanach op dat Jaer na die geboert onser Heeren Jesu Christi MDLXXXIII”.

Leek mij dit boekske op zichzelf om velerlei redenen niet onbelangrijk (ik hoop elders nog gelegenheid te hebben er op terug te komen), buitengewoon interessant kwamen mij voor de aantekeningen, die op de blank gehouden bladzijden door den oorspronkelijken eigenaar in 't Fransch dier dagen waren gemaakt.

Bij oppervlakkige beschouwing bleek mij al aanstonds, dat de bezitter moest zijn geweest een belangrijk personage, een man van ontwikkeling, een officier uit het Staatsche leger en wel iemand, die in Friesland een rol had gespeeld en in Leeuwarden had gewoond.

De man van beschaving en ontwikkeling bleek uit 't keurige handschrift en uit het feit dat er aantekeningen bij zijn, die over belangrijke personen handelen, uit den grooten voet waarop hij leeft en vooral ook uit 't feit dat deze man in een almanak van 1583, die dus nog gedrukt is in den ouden stijl, reeds van den aanvang van 't jaar af, zelf de correctie aanbrengt voor de nieuwe Gregoriaansche tijdrekening.

Op den 10den December van 't jaar 1582 werd 't plakkaat uitgegeven, waarin de nieuwe stijl werd ingevoerd.⁽¹⁾ De eigenaar moet dus wel zeer op de hoogte van zijn tijd zijn en waarschijnlijk vaak in aanraking komen met officieele stukken, waarin de nieuwe stijl voortaan zal worden gebruikt, dat hij reeds eenige weken later zelf zijn almanak op den „stylo novo” inricht.

Dat hij een hoogen rang bekleedde werd ook nog duidelijk uit eenige aantekeningen, waarin hij spreekt van zijn „Com-

---

(1) Placcaet van de afgekorte tien dagen. Bor, 2e stuk, 17e Boek, pag. 336.

pagnie colonelle" en dat hij stond aan de zijde van den Prins bleek mij al dadelijk uit de eerste bladzijde waar hij aantekent op 17 Januari (stylo novo) „Trayson à Anvers". De Fransche furie had dus blijkbaar wel indruk op hem gemaakt en was hem een daad van vuig verraad.

Het opslaan van Bor's Nederlandsche Historien gaf mij verder licht in de beteekenis van verschillende der gemaakte aantekeningen.

Dat ik hier in staat ben te verklaren, dat de eigenaar van dezen almanak is geweest „Bernard van Merode, Heer van Rumen, Lieutenant Gouverneur van Friesland", dank ik aan de inlichtingen, die ik in zoo ruime mate mocht ontvangen van Dr. Waller Zeper, Rijks-Archivaris in Friesland, wien ik 't boekje ter beoordeeling toezond.

Evenzoo is 't naar aanleiding van een schrijven van hem, dat ik hier de eerste opmerkingen over deze aantekeningen van een vriend, een vertrouwde van Oranje, doe verschijnen.

Deze van Merode, Heer van Rumen, Capellen, Raamsdonk enz. was een verbannen Mechelsch edelman van het Compromis. Hij heeft behoord onder de meest vertrouwden van den Prins, zooals o. a. blijkt uit het feit dat de Prins hem in zijn brieven noemt „mon bien bon amy"!

In 1570 was hij door dezen aangesteld tot Commandant van Deventer en Kampen.⁽¹⁾ Toen zal hij dus in kennis zijn gekomen met de voortreffelijke almanakken, die in Deventer door den ouden Magirus werden uitgegeven.

In 1572 wordt hij Gouverneur van Mechelen en speelt als zoodanig een belangrijke rol.⁽²⁾

Op het Congres te Keulen was hij een der vertegenwoordigers der Staten Generaal en toen 't congres na zes maanden delibereeren tot geen resultaat leidde, werd aan Rumen opgedragen „alzoó hij in Keulen woonde, toch nog in contact te blijven met de onderhandelaars".⁽³⁾

Tenslotte werd hij in 1579, toen de Prins ook tot gouverneur van Friesland was benoemd, door dezen aangesteld tot zijn plaatsvervanger.

(1) Zie R. Fruin. Verspreide Geschriften II, pag. 155. Bijdragen en Mededeelingen van het Hist. Genootschap dl. XVII, blz. 64.

(2) Zie R. Fruin. Verspr. Geschr. II, pag. 222.

(3) Bor, 2e stuk, 13e boek, pag. 52, 108.

In 1583 werd hij op zijn verzoek, wegens hoogen ouderdom eervol ontslagen, en kwam Graaf Willem Lodewijk van Nassau in zijn plaats. (1)

In 1589 of 1591 is Merode te Keulen gestorven.

De gemaakte aantekeningen zijn in twee soorten te onderscheiden, n.m.l. die welke huishoudelijk kunnen worden genoemd en andere, die meer betrekking hebben op des schrijvers officieele positie in den Staat.

De eerste notitie, die wij aantreffen behoort tot de laatst genoemde en dus zullen wij deze maar eerst behandelen.

14 Januari (stylo novo) (dien zullen wij steeds maar volgen) lezen wij:

Request parti pour son Altesse. Dit betreft dus een schrijven gericht tot Anjou. Dat Merode Friesland zou verlaten stond toen al vast en dit request zal dan ook wel betreffen een commissie, i. e. eene aanstelling in het leger van den Hertog, die hij dan ook den 17 November verkrijgt.

17 Januari: *Trayson a Anvers.* Zooals wij reeds zagen heeft dit feit blijkbaar grooten indruk op hem gemaakt en moet hij dus later, bij 't vernemen er van, dien datum in zijn kroniek hebben ingevoegd.

21 Mei: *Comisaires de son Ex^{ce} arrivés.*

30 Mei: *Accordt fait entre les villes et plat pays.*

1 Juni: *Comisaires de son Ex^{ce} parti.*

Deze drie aantekeningen hebben betrekking op het bijleggen van het reeds jaren bestaande geschil tusschen de steden en 't platte land in Friesland. (2) Deze twist dreigde zoo hoog te loopen, dat de Prins besloot gevolmachtigden te benoemen, die zouden trachten deze zaken te regelen. Deze benoemden waren:

Jonkheer Nicolaus van Suylen, Heere van Drakenborg, Schout der Stad Utrecht, die intusschen door ambtsbezigheden verhinderd is geweest naar Friesland te gaan; (3) Meester Leonard Casenbrodt, Raed Ordinarius in den Hove van Holland; Meester Willem Bardesius, Burgemeester van de stad Amsterdam en Bernard van Merode.

(1) Bor, 2e stuk, 18e Boek, pag. 403. Dus niet tengevolge van Merode's overlijden, verg. Blok, Willem de Eerste II, bl. 200.

(2) Bor, 2e stuk, 18e Boek, pag. 376, v.v.

(3) Ibidem.

Op 30 Mei (oude stijl) werd ten Raadhuize te Leeuwarden een accoord getroffen, dat de zaken wel niet geheel oploste, doch in elk geval 't geschil deed „slyten”.

Ik heb mij niet aan de gedachte kunnen onttrekken dat Merode op het totstandkomen van dat accoord heeft gewacht, of dat hem verzocht is geworden er op te wachten, met de definitieve aanvraag van zijn ontslag als plaatsvervangend stadhouder. In elk geval is het wel opvallend dat dadelijk na het vertrek der commissie de maatregelen voor de afreis naar 't Zuiden worden getroffen.

5 Juni: *Receu ce dernir payement du Colonelle en Fryse.*

17 Juni schijnt hij voornemens te zijn geweest te vertrekken, doch zijn: *Parti de Lieuwarden pour Brabant* heeft hij weer doorgestreept en juist een week later, dus 24 Juni, zegt hij Friesland vaarwel.

Op zijn reis kunnen wij hem zoowat volgen.

24 Juni: *Parti de Lieuwarden pour Brabant.*

25 Juni: *Arrives a Enchuijsen.*

26 Juni: *Parti de Enchuijsen.*

1 Juli: *Arrives a Anvers.*

5 Juli: *Chevaux entrez a hotelerie.*

6 Juli: *Entrez a Anvers en menaige.*

Wij zien dus dat hij in een week van Leeuwarden naar Antwerpen reisde, daar eerst voorloopig in een herberg heeft gelogeed, alwaar de paarden bleven ondergebracht, terwijl hij zelf na een dag of vijf een huis betrok.

21 Juli: *Rendu la Commission du Gouvernement de Fryse a son Ex^{ce}.*

Dit is de hiervoor genoemde aanstelling tot luitenant van den Prins.

Nog is het mogelijk, dat aan den Prins werd medegedeeld, dat Gedeputeerde Staten van Friesland in Merodes plaats tot Luitenant-Gouverneur wenschten te benoemen Graaf Willem Lodewijk van Nassau en dat daarop na goedkeuring door den Prins, later zijn ontslag is verleend.

Den volgenden dag, 22 Juni: *Prince parti pour Zeelant.*

Dit brengt in herinnering 't oogenblik waarop Prins Willem persoonlijk naar Zeeland meent te moeten vertrekken „om alom ordre te stellen”.⁽¹⁾

(1) Bor, 2e stuk, 18e boek, pag. 399.

Parma had Duinkerken belegerd en genomen. Oostende en Sluis verkeerden in groot gevaar, terwijl die van Vlaanderen de zaken al zeer weinig ernstig opnamen. Holland en Zeeland moesten thans versterkingen te land en ter zee voor de bedreigde streken bijeen brengen.

Persoonlijk wil de Prins zich daarmede bezig houden.

St. Aldegonde vervangt hem te Antwerpen.

17 Augustus: *Fin du payement de ma compagnie colonelle en Fryse.*

20 Augustus: *Garde casee en Fryse.*

Merode betaalt de laatste soldij aan zijn troepen uit en dankt zijn garde af.

17 November: *Receu les Commission de Son Altesse.*

Dien dag ontvangt hij dus een aanstelling van Anjou.

Waarschijnlijk staat deze aanteekening in verband met zijn rekwest van 4 Januari.

19 Nov.: *Ecrit a Bacx.* Jammer genoeg is niet na te gaan aan welken Bacx hij hier schrijft. In elk geval zal 't wel aan een der drie bekende ritmeesters zijn geweest.

28 December: *Moullerie et Asselyrs parti pour Flissingen.*

Dit waren Anthoine de Lalaing, Heere van Moullerie en Johan van Asseliers, die last hadden gekregen van de Heeren Staten Generaal, met Anjou, na alles wat er in Antwerpen gebeurd was over de souvereiniteit dezer landen te onderhandelen. Volgens Blok (1) zijn zij half November afgereisd naar Château-Thierry, waar Anjou verbleef, zoo ziek als hij was. Daar de deputatie tot diep in het voorjaar met Anjou onderhandelen bleef (2) blijkt uit deze aanteekening dat zij nog wel eens ruggespraak kwamen houden met den Prins, die in Zeeland of Holland zich ophield.

Wanneer wij nu de huishoudelijke aanteekeningen nagaan, dan zien wij:

14 Januari: *Lieuwes at receu et retenu cette prest* en deze mededeeling vinden wij om de 8 dagen telkens weer terug. Blijkbaar is in 't begin van het jaar voor al die data „Pr” geschreven, althans na Merode's vertrek, toen er van een ontvangst blijkbaar geen sprake meer was, zien wij toch nog steeds

(1) Blok, Willem de Eerste, Amst. 1920 II bl. 201.

(2) Ibidem.

om de acht dagen de „Pr” geschreven. Het kan geen bedrag wezen dat Merode aan dezen Dirick Lieuwes afdroeg, want 20 en 28 April staat er *Jay receu (et retenu) cette prette*. Opvallend is het nu dat, nadat van Merode zelf die beide malen 't geld inde, er na dien staat: *Lieuwes at receu et retenu cette prette de laquelle il doit rendre compte*. Is gebleken, toen de baas zelf de duiten in ontvangst nam, dat er iets niet in den haak is geweest? Dit is allicht laster, want al deze posten zijn doorgehaald op de laatste na, op 14 Juni.

Het is niet uitgesloten dat deze prest of prette een telkens zich herhalend voorschot is geweest op het salaris van den Gouverneur. Daarvoor zou kunnen pleiten dat 14 Juni dus juist voor 't vertrek van Merode uit Friesland dezen post voor het laatst staat geboekt.

Den dag te voren, 13 Juni, blijkt er een andere vertrouwde op 't appel te verschijnen: zekere Gabriel aan wien voortaan de geldelijke administratie goeddeels wordt opgedragen. Telkens toch vinden wij vermeld dat aan dezen Gabriel geld is verstrekt. Soms is 't alleen maar „en payement”, dan weer „pour serer les comptes de Hans (een waarschijnlijk Duitsche koetsier die 11 September is in dienst getreden: „*Hans couchir entres en service gainge par an 30 ff*)”.

Op 30 Sept. heet het „*Done a Gabriel pour satisfaire a mes debtes a Anvers iusques du dernier de ce mois (stilo novo) inclus . . . .*”

7 October vertrekt deze Gabriel naar Friesland, wij lezen:

Gabriel parti pour Fryse: vin commence.

Arnoldt venu en sa place.

Deze Arnoldt was reeds op 14 Sept. naar Friesland vertrokken. Blijkbaar is hij in zijn opdracht, die naar alle waarschijnlijkheid van financieelen aard is geweest, niet goed geslaagd en gaat nu de vertrouwde Gabriel in zijn plaats.

Dat deze zending belangrijk is, blijkt wel uit deze notitie op 20 December: *Ecrit Gabriel, donne au porteur 6 ff 18 par sus son voyage: pour laquelle jay promis 24 florin*. De bringer van dit epistel wordt dus voor 't in goede orde afgeven ervan extra beloond.

Wat het personeel verder aangaat, op 29 Sept. wordt een huishoudster gehoord, Billiez (Belie?) geheeten, die 30 Sept. in dienst treedt gelijk met een ander dienstmeisje. Deze Billiez

wordt een factotum in huis. Zij zorgt voor alles. In de eerste plaats voor de „menaige” waarvoor zij telkens het benodigde geld ontvangt. De wijnvoorraad wordt dadelijk door haar aangevuld. Eenige malen lezen wij „*vin comence*”, n.m.l. op 7 Oct., 16 November, 30 December.

12 October: „*Belliez heft the slutel van den wynkelder ontfangen*”.

17 October krijgt zij geld om den wijn te betalen.

10 December: *Done a Belliez pour payer le couterir, peltir et autre chose extraordinaire — 36½/2 fl.*

11 December: *Donne a Billiez pour les acoutrement de Ripperda* (waarschijnlijk een edelknaap).

27 December: *Donne Billiez pour quelques miens acoutrement.*

Wij zien dus, deze Belliez heeft 't volle vertrouwen — zij is blijkbaar de zorgende vrouwenhand in 't huis te Antwerpen.

Want, zooals wij reeds zagen, heeft Merode er al spoedig na zijn komst een huis betrokken. Kortens tijd daarna werden de paarden, die eerst in de stal van de herberg waren ondergebracht, weer in de buurt gestald.

6 Juli betreft hij zijn huis en 13 October zien wij: *chevaus entrez ci aupres pour sept patars par iours.* (Een koopje).

We hebben dus reeds uit deze opsomming van bedienden kunnen zien dat de Heer van Rumen een vrij grooten staat voerde. Deze wordt nog gecompleteerd door een jood, Abraham geheeten, die hem, naar de gewoonte dier dagen, met zijn alchemische liefhebberijen terzijde stond.

1 Dec.: *Done a Abraham pour la chymie . . .*

6 Dec.: *Chymia commence par Abraham.*

31 Dec.: *A. Abraham donne — 13 fl. 4 st.*

Tenslotte nog eenige aantekeningen over zijn inkomsten.

Daarover vinden wij 3 Sept.: *ontfangen van Raemsdonck — 12 ferdel corns, bringen tot Antwerpen — 13 firdel, ider firdel vercoft 45 st. . . .*

25 September: *ontfangen van Raemsdonck 10 firdel corns ende ein firdedeil van een firdel corns, maet van Antwerpen.*

Dan zien wij hem nog zijn geld beleggen op de in die dagen gebruikelijke wijze:

19 Aug. *Prette en monsr Doheim 400 hollandisce taller fait 660 fl. Surce receu pour gaige et hypoteque unne chayne de*

125 chaynons, poissant 31 onces en or, chaque once a 25 florins fait — 800 florins.

Zooals ik reeds opmerkte, 1589 of 1591 is Merode gestorven; of hij na 1583 nog een rol heeft gespeeld op eenigerlei wijze is mij niet bekend. In geen der bronnen, die ik raadpleegde, wordt zijn naam later nog genoemd. Niet onwaarschijnlijk is dat hij na den dood van Prins Willem den Zwijger, voor wien hij steeds een trouwe en betrouwbare vriend is geweest, zich uit het gevaarvolle en drukkende openbare leven dier dagen heeft teruggetrokken.

Want het jaar 1583 was een donker jaar. Niet ten onrechte in Bor met dit tweeregelig versje getypeerd:

Niet dan van bedrog, geveinstheid en verraderijen,
List en valsheid hoorde men aan alle sijen.

VERBETERINGEN:

Op blz. 107 regel 17 en 18 weg te laten „en 1a”.
" " " " 25 staat Bunsen, lees Brunsum.
" " 108 " 12 staat P; g, lees P/g.
